

Nationaal Coördinator
Terrorisbestrijding en Veiligheid
Ministerie van Justitie en Veiligheid

Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 58

Mei 2023

Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland

Radicalisering - Extremisme - Terrorisme

1

2

3

4

5

Actueel dreigingsniveau:
Aanzienlijk

1. Dreigingsniveau

Het dreigingsniveau wordt op basis van DTN 58 vastgesteld op niveau 3. Dat betekent dat een aanslag in Nederland voorstelbaar is. Hoewel het dreigingsniveau sinds 2019 niet is gewijzigd, is de terroristische dreiging het afgelopen half jaar wel toegenomen. Er zijn steeds meer signalen dat jihadistische organisaties voorbereidingen treffen om in Europa terroristische aanslagen te plegen. Deze groeperingen noemen daarbij expliciet Nederland als doelwit. Ook een terroristische aanslag vanuit rechts-extremistische hoek blijft voorstelbaar. Ten slotte zouden eenlingen of kleine groepen, die zich vanuit complotdenken tegen de overheid hebben gekeerd, kunnen overgaan tot een geweldsdaad.

Jihadisme

In Europa en in Nederland verblijven ISIS-aanhangers die onderdeel uitmaken van transnationale netwerken. Zij hebben de intentie om in Europa aanslagen te plegen. Bovendien is ISIS waarschijnlijk in staat om personen richting Europa te sturen en op afstand aanhangers te ondersteunen bij het voorbereiden van aanslagen. Nederland wordt door terroristische groeperingen daarbij expliciet genoemd als doelwit als vergelding voor recente koranvernielingen in ons land. Met name Nederlandse belangen in het buitenland lopen het risico om getroffen te worden door een aanslag.

Vanuit de lokale ISIS-tak in Afghanistan, de Islamitische Staat – Khorasan Provincie (ISKP), gaat een groeiende terroristische dreiging uit richting het Westen en zijn belangen. Aanslagplannen uit februari 2023 tegen onder meer het Nederlandse consulaat in Istanboel, mogelijk als vergelding voor koranvernielingen in Nederland en Zweden, onderstrepen deze dreiging. Ook krijgt ISIS in haar kerngebied in Syrië en Irak meer ruimte door een verminderde Russische militaire aanwezigheid als gevolg van de oorlog in Oekraïne. Het conflict in Oekraïne heeft ook geleid tot een verschuiving van de aandacht van krijgsmachten, en inlichtingen- en veiligheidsdiensten wereldwijd.

Tegelijkertijd stagneert de omvang van de Nederlandse jihadistische beweging. Na de val van het kalifaat zijn

aanhangers van het gedachtegoed gedesillusioneerd geraakt in de slagkracht van ISIS. Het is echter nog steeds voorstelbaar dat Nederlandse jihadistten op individuele basis of met een kleine groep overgaan tot geweld, bijvoorbeeld naar aanleiding van incidenten die kunnen worden opgevat als godslastering.

Rechts-extremisme

De terroristische dreiging vanuit rechts-terroristische bewegingen, zoals het accelerationisme, is onveranderd. De omvang van de beweging is echter niet gegroeid en de zeer verontrustende uitingen op het internet hebben zich in Nederland vooralsnog niet vertaald naar daadwerkelijke aanslagen. Wel is het zorgelijk dat enkele honderden jonge Nederlanders online actief rechts-terroristisch gedachtegoed verspreiden en daders van terroristische aanslagen vereren. Daarnaast bestaan er zorgen over een verdere normalisering van rechts-extremistisch gedachtegoed in het maatschappelijke en politieke domein.

Anti-institutioneel extremisme

De dreiging die in Nederland uitgaat van het anti-institutioneel extremisme is tweeledig. Op korte termijn is er sprake van een beperkte geweldsdreiging, op langere termijn kan anti-institutioneel extremisme de democratische rechtsorde ondermijnen. Een deel van de aanhangers van samenzweringstheorieën voedt het wantrouwen in de overheid door het narratief van een kwaadaardige elite. Door hun soms zeer intimiderende houding richting politici kunnen die zich in het uitvoeren van hun democratische taak ernstig belemmerd voelen. Indien personen zich op grote schaal soeverein verklaren van de overheid en de legitimiteit van de overheid en de democratische instituties afwijzen, dan kan dit leiden tot ondergraving van de democratische rechtsorde.

2. Jihadistische en radicaal-islamitische dreiging

Het jihadisme blijft de belangrijkste bron vormen van terroristische dreiging tegen Nederland en de ons omringende landen. Aanhangers van dit gedachtegoed streven ernaar om overheden in de islamitische wereld via een gewapende strijd omver te werpen en te vervangen door een islamitische staat of kalifaat. Onder deze strijd scharen zij onder meer het gebruik van geweld tegen religieuze minderheden en het plegen van terroristische aanslagen in het Westen. Daarnaast zetten zij zich ervoor in om hun gedachtegoed over te brengen op anderen.

Jihadistische dreiging tegen Europa en Nederland

Aanslagdreiging vanuit ISIS richting Europa toegenomen

Vorig jaar is de aanslagdreiging vanuit ISIS richting Europa toegenomen. Vooral vanaf de tweede helft van 2022 zijn er steeds meer aanwijzingen dat ISIS bezig is met het plannen van aanslagen in Europa. De dreiging komt vooral van netwerken die worden aangestuurd door ISIS-structuren in Syrië en Afghanistan. Onder meer in Turkije bevinden zich netwerken die aan deze ISIS-structuren verbonden zijn.

Na de machtsovername door de Taliban in augustus 2021 heeft de Afghaanse tak van ISIS, Islamitische Staat Khorasan Provincie (ISKP), aan kracht gewonnen. Er bestaan daardoor grote zorgen dat Afghanistan opnieuw een vrijhaven wordt voor terroristische activiteiten gericht tegen het Westen. De Amerikaanse legerleiding stelde in maart 2023 dat ISKP binnen een half jaar aanslagen in het Westen kan uitvoeren.

Ook in Syrië ervaren jihadistische organisaties een grotere bewegingsvrijheid als gevolg van afgenomen Russische activiteiten in het gebied, vanwege de oorlog in Oekraïne. Het conflict in Oekraïne heeft wereldwijd bovendien geleid tot een verschuiving van de aandacht van krijgsmachten, inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Daarnaast is onder druk van het oorlogsgeweld een aantal van de daar gevestigde aanhangers van het jihadisme Oekraïne ontvlucht en in West-Europa terecht gekomen. Ten slotte leeft het beeld onder jihadisten dat het in Oekraïne nu eenvoudiger is om aan (automatische)

vuurwapens te komen die ingezet kunnen worden voor terroristische aanslagen. ISIS zal waarschijnlijk deze ontwikkelingen proberen uit te buiten.

In Europa en in Nederland verblijven ISIS-aanhangers die onderdeel uitmaken van transnationale jihadistische netwerken. Zij hebben de intentie om in Europa aanslagen te plegen. Waarschijnlijk is ISIS in staat om personen richting Europa te sturen en op afstand aanhangers te ondersteunen bij het voorbereiden van aanslagen. Daarmee is er sprake van een verandering in het normbeeld. Vanaf 2017 werden aanslagen vooral gepleegd door eenlingen of kleine groepen die mogelijk geïnspireerd waren door ISIS, maar daar niet direct mee in contact stonden.

De druk op ISIS van de anti-ISIS-coalitie, lokale veiligheidstroepen en internationale inlichtingen- en veiligheidsdiensten is waarschijnlijk nog voldoende hoog om het grootste deel van de aangestuurde aanslagplanning richting Europa tijdig en adequaat te onderkennen en te verstoren. De dekking en samenwerking van de internationale inlichtingengemeenschap op dit soort plots is goed, in ieder geval beter dan ten tijde van de aanslagen in Parijs (2015) en Brussel (2016). Toch is het in toenemende mate mogelijk dat de diensten een aanslag niet tijdig onderkennen. Dat kan bijvoorbeeld het geval zijn bij kleinere aangestuurde aanslagen door één persoon met gebruikmaking van vuurwapens.

Koranvernielingen zetten Nederland op radar jihadistische organisaties

Mondiale jihadistische organisaties beschouwen Nederland al langer als legitiem doelwit voor een aanslag. Als gevolg van recente koranvernielingen in ons land (zie kader *Koranvernielingen in Nederland en Zweden*) is Nederland echter nog nadrukkelijker in beeld gekomen. Verscheidene pro-ISIS kanalen hebben via sociale media opgeroepen tot vergeldingsacties tegen westerse landen, waaronder expliciet Zweden en in mindere mate Nederland. Eind januari had een mediaorganisatie verbonden aan ISKP, de Afghaanse tak van ISIS, naar aanleiding van de koranvernielingen dreigementen

geuit tegen 'ongelovigen'. Nederland werd daarin specifiek genoemd als doelwit. In een eind februari 2023 verschenen videoproductie komt de voorman van de anti-islambeweging Pegida in beeld. Ook verscheen in het Engelstalige magazine van ISKP een poster met daarin de Nederlandse en Zweedse vlag verwerkt en de oproep om aanslagen te plegen op onder meer winkels, politieagenten en muziekconcerten.

Koranvernielingen in Nederland en Zweden

Op 22 januari verscheurde de voorman van de anti-islambeweging Pegida een koran tijdens een demonstratie voor het tijdelijke Tweede Kamergebouw in Den Haag. Op 12 februari deed hij hetzelfde tijdens een demonstratie in Utrecht, op 22 maart in Leiden en op 15 april voor het gemeentehuis in Amsterdam. In Zweden verbrandde een Deense anti-islamactivist op 21 januari 2023 een koran voor de Turkse ambassade. In april 2022 verbrandde hij al meerdere korans tijdens een controversiële tour door Zweden, die leidde tot hevige ongeregelde heden in meerdere steden.

In verscheidene islamitische landen hebben de koranvernielingen geleid tot boze reacties en demonstraties tegen onder meer Zweden en Nederland. Woede over ervaren heiligschennis of godslastering wordt in Nederland veelal geventileerd binnen de kaders van de democratische rechtsstaat zoals door demonstraties of petitie. In Amsterdam vroeg de Fractievoorzitter van DENK aan de burgemeester om eventuele toekomstige Koranverscheuringen in de stad te verbieden. De landelijke afdeling pleitte voor een nationaal verbod op het verscheuren van heilige boeken.

In het verleden hebben extremistische moslims in westerse landen echter ook aanslagen gepleegd in reactie op godslastering, zoals de aanslag op de redactie van het satirische weekblad Charlie Hebdo (2015). Het bekendste voorbeeld in ons land is de moord op Theo van Gogh in 2004 door een lid van het jihadistische netwerk de Hofstadgroep.

Het bleken geen loze dreigementen. Begin februari werden in Istanboel twintig personen verbonden aan ISKP gearresteerd wegens aanslagplannen op diplomatieke posten van westerse landen, waaronder het Nederlandse en Zweedse consulaat in Istanboel, en op kerken en synagogen. Turkse media meldden dat de Turkse inlichtingendienst vreesde dat ISKP haar aanhangers in Turkije opdracht had gegeven de aanslagen te plegen als vergelding voor koranvernielingen in Zweden en Nederland. Negen westerse landen, waaronder Nederland, Zweden en de Verenigde Staten, hadden vanwege de spanningen en toegenomen dreiging de week ervoor hun consulaten in Istanboel voor enige tijd gesloten.

Zweden sloot op 11 april uit veiligheidsoverwegingen ook zijn ambassade in de Pakistaanse hoofdstad Islamabad. In Zweden zelf werden op 4 april 2023 vijf mannen aangehouden op verdenking van het voorbereiden van een terroristische aanslag. Volgens de Zweedse veiligheidsdienst hebben de potentiële aanslagplegers banden met internationale ISIS-netwerken via groepen op Facebook. In deze groepen zaten ISIS-strijders en werd geld ingezameld voor de terroristische organisatie. Sinds de koranverbranding van januari zou er in Zweden sprake zijn van meerdere concrete aanslagdreigingen. Uit angst voor nieuwe terroristische aanslagen voerde de Zweedse politie onder andere de beveiliging op van symbolisch belangrijke objecten. In Zweden blijft het dreigingsniveau voorlopig onveranderd op 3 (op een schaal van 5).

Jihadistische organisaties halen vaker expliciet landen aan in hun terroristische propaganda. Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat dit niet altijd leidt tot een toename van het aantal aanslagen in die landen. De aanslagdreiging in Istanboel en in Zweden toont net als de aanslagen op de redactie van het satirische tijdschrift *Charlie Hebdo* evenwel aan dat jihadistische organisaties zich bij hun keuze voor een doelwit kunnen laten leiden door incidenten in het Westen, die door hen opgevat worden als godslastering.

Terroristische groeperingen grijpen de ervaren godslastering bovendien aan om hun terroristische boodschap te versterken

en het gebruik van geweld te rechtvaardigen. Op deze manier proberen ze geradicaliseerde individuen in Europa te inspireren tot het plegen van een aanslag zonder daarbij zelf actief voorbereidingen te hoeven treffen. Daders van aanslagen in reactie op ervaren godslastering zijn in de meeste gevallen niet verbonden aan terroristische groeperingen, maar beweren doorgaans te handelen uit persoonlijke overtuiging. Aanslagen uit het verleden tonen aan dat moslims van verschillende religieuze oriëntatie (soennitisch, sjiietisch, salafistisch, soefistisch) vatbaar kunnen zijn voor oproepen tot vergelding, zelfs als die jaren geleden zijn gedaan. Zo stak in augustus 2022 een man de Brits-Indiase schrijver Salman Rushdie meerdere malen tijdens een lezing. De dader had zich mogelijk laten inspireren door het doodsvonnis van Rushdie dat de geestelijk leider van Iran, Ayatollah Khomeini, in 1989 had uitgesproken na publicatie van het werk *De Duivelsverzen*. Half april 2023 plaatste een islamitische geestelijke in Pakistan op sociale media een hernieuwde oproep om Geert Wilders te doden. Aanleiding hiervoor was de tekenwedstrijd voor Mohammedcartoons die Wilders in 2018 wilde organiseren.

Op korte termijn draagt de jihadistische propaganda, waarin Nederland expliciet wordt genoemd als land dat zich schuldig maakt aan godslastering, bij aan een verhoogde terroristische dreiging tegen ons land en onze belangen in het buitenland. De dreiging tegen Nederlandse doelwitten in landen waar aan ISIS gelieerde cellen reeds actief zijn, is groter dan in Nederland zelf.

Beeld Nederlandse jihadistische beweging onveranderd

Het beeld van de Nederlandse jihadistische beweging is al enkele jaren onveranderd. In verscheidene grotere steden van Nederland bevindt zich een aantal kleinere of grotere netwerken dat het jihadistisch gedachtegoed aanhangt. Tussen de netwerken zijn er contacten en vindt uitwisseling van ideeën plaats. De beweging is ideologisch versnipperd en sociaal gefragmenteerd waardoor ze er niet in slaagt om effectief te opereren en haar invloed te vergroten. Door de nederlaag van ISIS in Syrië en Irak heeft de beweging bovendien een belangrijk narratief verloren, waardoor ze

moeite heeft om leden aan zich te binden of nieuwe leden aan te trekken. Naar schatting hangen in Nederland zo'n vijfhonderd mannen en vrouwen het jihadistisch gedachtegoed aan. Hoewel er de afgelopen jaren wel sprake is geweest van enige verloop binnen de beweging, is het niet de verwachting dat ze op korte termijn in aantal en kracht zal toenemen.

Door de val van het kalifaat in Syrië en Irak zijn veel leden van de Nederlandse jihadistische beweging gedesillusioniseerd geraakt in de slagkracht van ISIS. Hoewel het ideaal van de vestiging van een islamitische staat nog altijd leeft en men in beginsel ook bereid is daar geweld voor te gebruiken, lijken Nederlandse jihadisten in te zien dat een aanslag zonder nieuw kalifaat momenteel maar beperkt nut heeft. De machtsovername door de Taliban en de opmars van de lokale tak van ISIS in Afghanistan lijken vooralsnog geen nieuwe motivatie te hebben gegeven om aanslagen te plegen of uit te reizen naar een strijdgebied. Het blijft desalniettemin mogelijk dat iemand op individuele basis of in klein verband besluit over te gaan tot een geweldsdaad, bijvoorbeeld naar aanleiding van incidenten die worden opgevat als godslastering, zoals de koranvernielingen in januari 2023 (zie kader *Koranvernielingen in Nederland en Zweden*). De beweging richt zich in Nederland vooral op het verspreiden van het gedachtegoed onder gelijkgestemden. De laatste maanden zijn de online contacten tussen jihadisten toegenomen en hebben ze enkele nieuwe initiatieven ontplooid. Daarbij is ook aandacht voor gedetineerde personen op de terrorisme-afdelingen (TA's).

Zo wordt bijvoorbeeld aandacht besteed aan de repatriëring van een groep Nederlandse vrouwen en kinderen in november 2022. Er wordt ook een "tijdschrift" genaamd *De Vrije Zielen* verstuurd naar gedetineerden op de TA. Het tijdschrift roept weliswaar niet op tot haat of strijd, maar stelt wel dat de gedetineerden op steun van buiten de gevangenis muren kunnen rekenen. Dergelijke online en offline initiatieven bieden gedetineerden de mogelijkheid om buiten de gevangenis nieuwe contacten te leggen en bestaande contacten te onderhouden.

Vrijspraak Eindhovense terrorismeverdachten

Op 14 maart 2023 heeft de rechtbank negen mannen vrijgesproken van het voorbereiden van terroristische misdrijven. Het OM had voor zeven verdachten om vrijspraak gevraagd. Voor de twee hoofdverdachten had het OM onvoorwaardelijke gevangenisstraffen geëist. De rechtbank oordeelde dat in het dossier niet bewezen wordt dat de mannen van plan waren om terroristische misdrijven te plegen.

De stagnatie van de jihadistische beweging wil overigens niet zeggen dat de potentie tot nieuwe radicalisering is verdwenen. De voedingsbodem voor jihadisme is in Nederland nog altijd aanwezig. Hoewel externe drijfveren momenteel geen grote rol spelen, kan dit ook weer snel veranderen. Wanneer zich bijvoorbeeld nieuwe belangrijke politieke ontwikkelingen voordoen of er een nieuw conflict ontstaat waarbij moslims betrokken zijn, kan dit een nieuwe impuls geven aan de beweging. Daarnaast kan bijvoorbeeld de vrijlating van terrorismeveroordeelden uit detentie of de komst van migranten met een jihadistisch verleden (zie kader *Statushouders verdacht van betrokkenheid bij terroristische organisaties*) zorgen voor een toename van jihadistische activiteiten binnen lokale netwerken.

Statushouders verdacht van betrokkenheid bij terroristische organisaties

In het Zuid-Hollandse Arkel werd op 17 januari 2023 een Syrische man opgepakt. Het OM verdenkt hem ervan een leidinggevende positie te hebben gehad bij ISIS en Jabhat al-Nusra. Wat zijn precieze rol bij deze organisaties was, is nog onderdeel van onderzoek. De man vroeg in 2019 asiel aan in Nederland en woonde sinds 2020 in Arkel. Daarnaast hield de politie op 9 maart 2023 een man uit Gorinchem aan op verdenking van betrokkenheid bij de terroristische organisaties ISIS en/of Jabhat al-Nusra.

In Nederland zijn meerdere Syrische statushouders veroordeeld voor het lidmaatschap van terroristische organisaties en oorlogsmisdrijven in het land van herkomst. Er zijn vooralsnog weinig indicaties dat asielzoekers of statushouders die worden verdacht van deelname aan terroristische organisaties in het buitenland ook een dreiging voor Nederland vormen. Hun activiteiten voor jihadistische groeperingen lijken doorgaans verbonden met de strijd in het land van herkomst. In Nederland proberen zij een nieuw leven op te bouwen en hun verleden zoveel mogelijk verborgen te houden voor de autoriteiten.

Ten slotte blijft ook radicalisering buiten gekende fysieke jihadistische netwerken een risico. Individuen kunnen jihadistische overtuigingen ontwikkelen, bijvoorbeeld onder invloed van online propaganda of door losse online contacten met jihadisten in Nederland of in het buitenland. Het is voor inlichtingendiensten lastiger om eventuele terroristische plannen te ontdekken wanneer individuen geen intensieve contacten onderhouden met medejihadisten.

Op 21 december 2022 werd in het Limburgse Stein een Syrische man aangehouden op verdenking van het voorbereiden van een terroristisch misdrijf. De man kwam bij het OM onder de aandacht na een ambtsbericht van de AIVD. Volgens de officier van justitie wilde de man wapens

aanschaffen en een bomgordel maken en had hij enkele ingrediënten voor het maken van cyanide op zijn slaapkamer. Van de rechter moet hij ter observatie worden opgenomen in het Pieter Baan Centrum.

Aanslagen door alleenhandelende daders in Europa blijven mogelijk

Aanhoudingen België voor voorbereiden terroristische aanslag

Op 27 maart 2023 zijn in Antwerpen en Brussel in totaal acht mensen uit het jihadistische milieu opgepakt op verdenking van het voorbereiden van een terroristische aanslag. Het gaat om twee aparte groepen (vijf personen in Antwerpen, drie in Brussel), die in enige mate in contact met elkaar stonden. De gearresteerden zouden op zoek zijn geweest naar vuurwapens, maar er was nog geen doelwit bepaald. Een van de verdachten werd eind 2020 al verdacht van het maken van aanslagplannen op een politiekantoor in Luik. Hij was onder voorwaarden vrij. De jongeren zouden in zeer korte tijd zijn geradicaliseerd, mogelijk als gevolg van de koranvernielingen in Zweden en Nederland.

Op 4 mei 2023 werden in België na huiszoeken nog eens zeven personen aangehouden op verdenking van terrorisme. Het merendeel van de verdachten heeft een Tsjetsjeense achtergrond. Ze zouden twintigers zijn die snel zijn geradicaliseerd tot fervent aanhangers van ISIS. Er zou nog geen concreet doelwit zijn, maar volgens het generaal parket zouden meerdere scenario's zijn besproken. De verdachten zouden op zoek zijn geweest naar wapens. De hoofdverdachte stond op een lijst van gekende extremisten en terroristen in België.

Het dreigingsniveau in België blijft staan op niveau 2 op een schaal van 4.

De afgelopen jaren zijn in Europa vrijwel geen aanslagen gepleegd in groepsverband. Zoals hierboven genoemd komt dat mede doordat inlichtingen- en veiligheidsdiensten door de

noodzakelijke communicatie tussen aanslagplegers beter in staat zijn dergelijke aanslagplannen tijdig te ontdekken en te vrijdelen. Een recent voorbeeld van zo'n interventie is de aanhouding van acht mensen in Antwerpen en Brussel. Zij worden ervan verdacht een terroristische aanslag te hebben voorbereid. (Zie kader *Aanhoudingen België voor voorbereiden terroristische aanslag*). Deze arrestaties laten zien dat de dreiging vanuit min of meer georganiseerde jihadistische (online-)netwerken niet is verdwenen, maar dat veiligheidsdiensten deze in de meeste gevallen tijdig weten te verstoren.

De meeste aanslagen in het Westen worden dan ook nog altijd gepleegd door jihadisten die zelfstandig daartoe overgaan, mogelijk geïnspireerd en aangezet door oproepen van onder meer ISIS. Dergelijke aanslagen zijn vaak kleinschalig en kennen gemiddeld minder slachtoffers dan complexe en centraal aangestuurde aanslagen. De daders handelen vaak alleen, na geringe voorbereiding en met eenvoudig te verkrijgen aanslagmiddelen, zoals een mes of voertuig. Toch is gebleken dat aanslagen die ogenschijnlijk worden uitgevoerd door alleenhandelende daders in een aantal gevallen wel degelijk worden voorbereid of uitgevoerd met hulp van anderen (zie kader *Veroordeling medeplichtigheid aanslag Wenen*). Geregeld zijn politieagenten of militairen het doelwit, omdat zij worden gezien als vertegenwoordigers van een vijandige overheid. Veel van de alleenhandelende daders kampen met psychische problemen, waardoor het motief voor een aanslag soms onduidelijk is. Verward gedrag sluit overigens niet uit dat er óók sprake kan zijn van extremistische overtuigingen. De jihadistische aanslagen die sinds september 2022 plaatsvonden in het Westen, passen grotendeels in dit beeld (zie kader *Recente jihadistische aanslagen in het Westen*).

Veroordeling medeplichtigheid aanslag Wenen

Een Oostenrijkse rechtbank heeft vier mensen veroordeeld vanwege betrokkenheid bij de aanslag in Wenen (2020). Ze zouden onder meer wapens hebben geleverd of hebben geholpen bij het uitzoeken van de aanslaglocatie. De veroordeelden beweerden dat ze niet op de hoogte waren van de aanslagplannen. De rechtbank oordeelde dat er wel degelijk sprake was van samenwerking en ondersteuning, ook al opereerden ze niet binnen een nauw samenwerkende cel.

In de afgelopen jaren zijn er enkele terroristische aanslagen in Europa gepleegd door afgewezen asielzoekers of anderen zonder verblijfsrecht in het land waar zij een aanslag pleegden. Zo stak begin 2023 een Marokkaan, die door de Spaanse autoriteiten gesommeerd was het land verlaten, vijf mensen neer in het zuiden van het land (zie kader Recente jihadistische aanslagen in het Westen). Het niet verkrijgen of het intrekken van verblijfsrecht kan mogelijk bijdragen aan iemands besluit om over te gaan tot geweld. Persoonlijke grieven kunnen hierbij samengaan met ideologische motieven. Onder meer naar aanleiding van deze gebeurtenissen is de afgelopen periode wederom de discussie opgelaaid over de (on)mogelijkheid om in sommige gevallen afgewezen asielzoekers terug te sturen naar landen van herkomst.

Hoewel aanslagen sinds 2017 in aantal en omvang zijn afgenomen in Europa, wil dit niet zeggen dat daarmee ook de dreiging van het jihadisme is verdwenen. Binnen Europa is er nog altijd een voedingsbodem aanwezig voor jihadistisch gedachtegoed. Geopolitieke ontwikkelingen, het ontstaan van regionale conflicten, een grootschalige door ISIS uitgevoerde aanslag, of herhaaldelijke acties die worden opgevat als heiligschennis kunnen leiden tot een opleving van het jihadisme en daarmee tot een nieuwe golf aanslagen.

Recente jihadistische aanslagen in het Westen

In november 2022 viel een 32-jarige man in het Brusselse Schaarbeek twee politieagenten aan met een mes. Bij Belgische overheidsinstanties was hij zowel in beeld vanwege psychosociale problematiek, als voor jihadistische denkbeelden. Hij zou tijdens een detentieperiode zijn geradicaliseerd en stond in België op een lijst van personen met mogelijk jihadistische intenties.

In de Spaanse stad Algeciras stak een 25-jarige man in op bezoekers van twee kerken. Hierbij kwam de koster van een van de kerken om, vier anderen raakten gewond. De dader was een Marokkaanse man die illegaal in Spanje verbleef en in juni 2022 een uitzettingsbevel zou hebben gekregen. Hij was niet in beeld bij de politie, en zou binnen enkele maanden zijn geradicaliseerd. Spaanse media spraken over een verleden met mentale problematiek. De gebeurtenissen in Algeciras vertonen sterke gelijkenissen met de aanval in een kathedraal in Nice in 2020. Daarbij kwamen twee kerkgangers en een priester om het leven. De uit Tunesië afkomstige dader was kort daarvoor naar Italië gekomen, maar kreeg van de autoriteiten te horen dat hij het land moest verlaten.

In New York viel op oudejaarsavond 2022 een negentienjarige man drie agenten aan met een mes. Hij was in een paar maanden tijd geradicaliseerd en had eerder aangegeven uit te willen reizen naar Afghanistan om zich aan te sluiten bij de Taliban. Op de dag van de aanslag droeg hij jihadistisch materiaal bij zich. Familieleden gaven tegelijkertijd aan dat de man kampte met psychische problemen.

Online-activiteiten jihadisten nemen toe

De afgelopen maanden zijn de online activiteiten van jihadistische individuen en groepen wereldwijd toegenomen. Enkele gekende invloedrijke en in jihadistische kringen gerespecteerde aanjagers, die een periode niets van zich lieten horen, zijn nu weer volop online actief. Jihadisten lijken zich

ook steeds minder dan voorheen binnen de grenzen van de wet of beleidskaders van socialemediaplatformen te opereren.

Radicalisering op steeds jongere leeftijd door online propaganda

Fysieke jihadistische netwerken kennen barrières voor nieuwe geïnteresseerden. Zo bemoeilijkt een te groot leeftijdsverschil bijvoorbeeld de sociale interactie, en dus de toegang voor kinderen of jongeren tot netwerken die uit volwassenen bestaan. Omdat radicalisering echter in toenemende mate online plaatsvindt, kunnen jongeren steeds eerder in aanraking komen met terroristische propaganda en deel gaan uitmaken van online jihadistische netwerken.

Dit is de afgelopen maanden ook zichtbaar geweest bij diverse aanhoudingen van terrorismeverdachten. Zo werd in het noordoosten van Frankrijk een 14-jarige jongen opgepakt op verdenking van het voorbereiden van een gewelddaad uit naam van ISIS. Hij had daarvoor al enkele onderdelen voor het vervaardigen van explosieven in huis. Bij de aanhoudingen in Zweden van 4 april (zie paragraaf Koranvernielingen zetten Nederland op radar jihadistische organisaties) zou onder de gearresteerden een 15-jarige jongen zijn geweest, die al langer onder de aandacht van de veiligheidsdiensten stond. Een van de verdachten van een mogelijke aanslag in België (zie kader Aanhoudingen België voor voorbereiden terroristische aanslag) was 19 jaar, maar werd ruim twee jaar eerder al verdacht van het beramen van een aanslag op een politiebureau.

Overigens speelt radicalisering op jonge leeftijd niet alleen binnen het jihadisme. Ook personen die online accelerationistisch gedachtegoed consumeren en verspreiden hebben vaak een zeer jonge leeftijd (zie paragraaf 2.1 Rechts-terrorisme).

Jihadisten delen online niet alleen terroristische propaganda of roepen op tot geweld, maar ze rekruteren ook gericht. Zo is er vraag naar mensen die Engelstalig propagandamateriaal kunnen opstellen of vertalen, zoals bominstructies,

onthoofdingsvideo's, jihadistische tijdschriften en ideologische documenten.

Het is lastig in te schatten of er een terroristische dreiging uitgaat van specifieke jihadisten die online actief zijn. Regelmatig doen jongeren alsof ze onderdeel willen worden of zijn van de jihadistische beweging, terwijl ze in werkelijkheid alleen sensatie zoeken.

De Nederlandse jihadistische beweging begeeft zich online primair in Engelstalige groepen en kanalen en consumeert daar voornamelijk Engelstalige propaganda. Parallel aan de Engelstalige jihadistische onlinegroepen zijn er ook Arabischstalige kanalen. Extremisten maken naast het reguliere internet ook in beperkte mate gebruik van het minder toegankelijke deep- en darkweb om anoniem te communiceren, aanslagen voor te bereiden en wapens aan te schaffen. Op 28 januari 2023 arresteerde de Spaanse politie in de noordoostelijke stad Girona een 28-jarige man voor het voorbereiden van een terroristische aanslag. De man zou van plan zijn geweest om een aanslag te plegen op strandgangers in het toeristische Benidorm. Volgens de Spaanse autoriteiten was hij op het darkweb op zoek naar handleidingen en bestanddelen voor explosieven.

Nieuwe repatriëring vrouwen en kinderen uit Noordoost-Syrië

Het aantal vrouwen en kinderen met een Nederlandse link dat in de opvangkampen in Noordoost-Syrië verblijft neemt steeds verder af. Om straffeloosheid te voorkomen repatrieerde de Nederlandse staat op 1 november 2022 de grootste groep tot nu toe: twaalf vrouwen en 28 kinderen. Daarmee is het aantal vrouwen met een Nederlandse link dat nog in deze kampen verblijft op twee handen te tellen. Het is waarschijnlijk dat ook het merendeel van de nog resterende vrouwen met een Nederlandse link de opvangkampen wil verlaten. Het is voorstelbaar dat een deel van hen terug wil keren naar Nederland.

De afgelopen jaren zijn er niet alleen zorgen geuit over de condities waaronder ISIS-strijders gevangen worden gehouden

in Noord-Syrië, maar ook over de houdbaarheid van hun gevangenschap. Zo wordt er gevreesd voor (grootschalige) uitbraken van gevangenen, al dan niet na een bevrijdingsactie door ISIS zoals die in januari 2022 plaatsvond in Hasakah. Gevangen ISIS-strijders kunnen niet alleen ontsnappen door een bevrijdingsactie of een interne opstand, maar ook als gevolg van natuurgeweld of andere onverwachte gebeurtenissen.

Celstraffen voor vrouwen vanwege deelname aan ISIS

Op 13 april 2023 legde de rechtbank Rotterdam aan vier vrouwen celstraffen op variërend tussen de 30 en 36 maanden jaar (deels voorwaardelijk) voor deelname aan ISIS. Van de vijfde vrouw vindt de rechtbank niet vaststaan dat ze deel uitmaakte van ISIS, maar zij kreeg wel 16 maanden opgelegd wegens het meenemen van haar kind naar een oorlogsgebied. De vrouwen waren eerder door de Nederlandse staat uit Syrië naar Nederland teruggehaald om straffeloosheid te voorkomen.

De straffen zijn lager dan de strafeisen. De rechtbank oordeelde dat niet is gebleken dat de vrouwen gevechtshandelingen hebben verricht of anderszins een actieve rol vervulden binnen ISIS. Ook hebben de vrouwen volgens de rechter expliciet afstand gedaan van het gedachtegoed van ISIS. De rechter nam in het oordeel ook mee dat de vrouwen al ruim vier jaar in een detentiekamp in Syrië hadden vastgezeten en dat de vrouwen met een dubbele nationaliteit de kans lopen hun Nederlanderschap te verliezen.

Het OM gaat in alle zaken in beroep. Volgens het OM leverden de vrouwen door strijders te verzorgen en kinderen op te voeden met de ISIS-ideologie een 'onmisbare' bijdrage aan het voortbestaan van het kalifaat'. Bovendien vindt het OM dat het verblijf in een kamp, of de mogelijke gevolgen van een veroordeling voor het intrekken van het Nederlanderschap, niet mee zouden mogen wegen in de strafmaat.

Terugkeerders uit conflictgebieden in Syrië en Irak kunnen in theorie in Nederland een geweldsdreiging vormen vanwege

hun verblijf bij jihadistische organisaties in de regio en daar opgedane training of gevechtservaring. Ook zouden ze na hun vrijlating uit detentie een impuls kunnen geven aan netwerken binnen de Nederlandse jihadistische beweging. Tot nu toe is echter niet gebleken dat vrijgekomen terugkeerders significant hebben bijgedragen aan de dreiging die uitgaat van de Nederlandse jihadistische beweging.

Plaatsing ex-TA-gedetineerden in vreemdelingenbewaring kan leiden tot radicalisering

In voorafgaande DTN's is meermaals aandacht besteed aan de gevolgen van het intrekken van het Nederlanderschap na onherroepelijke veroordeling voor een terroristisch misdrijf. Inzet van de maatregel is dat ex-gedetineerde terrorismeveroordeelden na intrekking van het Nederlanderschap en het opleggen van een inreisverbod Nederland zelfstandig verlaten dan wel worden uitgezet.

Een deel van de jihadisten die het Nederlanderschap zijn verloren kon tot op heden niet worden uitgezet, waardoor zij in de illegaliteit belandden. Dit heeft ertoe geleid dat het bredere zicht van overheidsinstanties op deze groep vrijgekomen terrorismeveroordeelden minder is geworden. Bovendien komen zij niet langer in aanmerking voor trajecten om recidive te voorkomen en hebben ze niet of nauwelijks toegang tot sociale voorzieningen. Hierdoor blijven zij mogelijk afhankelijk van hun oude jihadistische omgeving.

In november 2022 oordeelde de Raad van State dat Marokkaanse vreemdelingen zonder verblijfsrecht in vreemdelingenbewaring gehouden mogen worden, omdat er weer zicht is op uitzetting binnen redelijke termijn.

Tot op heden heeft een klein aantal ex-gedetineerde terrorismeveroordeelden daadwerkelijk in vreemdelingenbewaring gezeten, of verblijft daar nog steeds. Er bestaat een kans dat dit aantal in de toekomst toeneemt. Het is voorstelbaar dat ex-gedetineerde terrorismeveroordeelden met jihadistisch gedachtegoed in

vreemdelingenbewaring zullen proberen hun overtuigingen over te brengen op andere vreemdelingen.

Internationale ontwikkelingen jihadisme

ISIS in Syrië en Irak onder druk

ISIS in Syrië en Irak lag het afgelopen jaar opnieuw onder vuur van nationale en lokale veiligheidstroepen, zoals de Syrian Defense Forces (SDF) en eenheden van de anti-ISIS-coalitie. De beweging verloor substantiële aantallen strijders, vele lagere leiders en tot tweemaal toe haar hoogste leider. Naast personele verliezen leed ISIS ook materiële verliezen: grote hoeveelheden wapens en munitie en de nodige schuilplaatsen. Hierdoor nam het aantal aanslagen in Irak verder af en stagneerde dit in Syrië. In 2023 zullen veiligheidstroepen in de verschillende regio's van Irak en Syrië ISIS waarschijnlijk onder druk houden en in het defensief blijven drukken. Naar verwachting zal ISIS daarom vooral in staat zijn om kleinschalige en eenvoudige aanslagen te plegen in het land zelf. In Syrië ervaren jihadistische organisaties evenwel een wat grotere bewegingsvrijheid als gevolg van afgenomen Russische activiteiten in het gebied.

Taliban weet ISKP niet te beteugelen

Sinds de machtsovername door de Taliban in augustus 2021 bestaat er internationaal een grote zorg dat Afghanistan opnieuw een vrijhaven wordt voor terroristische activiteiten, mede op basis van de ervaring uit de jaren negentig. Hoewel Al Qa'ida nog nauw verbonden lijkt met de Taliban, gaat van de Afghaanse tak van ISIS (ISKP), een vijand van de Taliban, op dit moment de grootste dreiging uit.

ISKP voert met regelmaat dodelijke aanslagen uit in Afghanistan. Eind 2022 pleegde de organisatie drie keer een aanslag op westerse doelwitten. Dit maakt duidelijk dat de Taliban de groep vooralsnog niet onder controle weet te krijgen. ISKP pleegt daarnaast steeds vaker aanslagen in buurlanden. Ook de dreiging van ISKP tegen het Westen, inclusief Nederlandse doelwitten, neemt toe. De dreiging van een aanslag in Istanboel (zie paragraaf Koranvernielingen

zetten Nederland op radar jihadistische organisaties) is een herbevestiging dat ISKP een internationale terroristische agenda heeft en zich niet wil beperken tot Afghanistan en omgeving. Terroristische activiteiten van ISKP gericht tegen westerse doelwitten zouden de aanhang van ISKP in het Westen kunnen vergroten en daarmee de dreiging op termijn kunnen verhogen.

ISIS en Al Qa'ida in Afrika raken nationale veiligheid vooralsnog nauwelijks

Afrika is voor ISIS van strategisch belang, omdat het zou kunnen dienen als uitvalsbasis om de beweging nieuw leven in te blazen. ISIS heeft de afgelopen jaren in haar mediapublicaties veelvuldig aandacht besteed aan het continent en haar aanhangers oproepen om zich aan te sluiten bij aan ISIS gelieerde regionale jihadistische organisaties. Voor dat laatste lijkt vooralsnog vanuit Europa weinig animo te zijn. Evenzeer reizen (zeer) weinig Europese jihadistische uitreizigers uit Syrië en Irak door naar strijdgebieden in Afrika.

De lokale takken van ISIS in Afrika plegen steeds vaker en in meer gebieden aanslagen. ISIS speelt in op regionale en lokale grieven en probeert via dergelijke aanslagen haar regionale invloed te vergroten. De dreiging van aan ISIS gelieerde terroristische organisaties in Afrika blijft voor de Nederlandse nationale veiligheid vooralsnog gering, omdat deze organisaties vooral een lokale agenda hebben. Wel zouden Nederlandse belangen in de regio doelwit kunnen worden van aanslagen. Ook lopen westerse burgers het risico gegijzeld te worden door terroristen. De dreiging voor Europa van de lokale takken van Al Qa'ida lijkt eveneens beperkt. Groepen als Al-Shabaab in Somalië en JNIM in de Sahel richten zich vooral op regionale conflicten.

Radicaal-islamitische dreiging

Minder dreiging salafisme voor democratische rechtsorde

Het salafisme is een fundamentalistische hervormingsbeweging binnen de islam die het leven wil

inrichten naar het voorbeeld van de eerste drie generaties moslims en die een letterlijke interpretatie van de religieuze bronnen voorstaat. Salafisten zien het daarbij als hun plicht de islamitische gemeenschap te zuiveren van zaken die zij zelf beschouwen als niet-islamitisch. De beweging kent een stabiele aanhang van zo'n 3 tot 5 procent van de moslims in Nederland. Salafistische aanjagers zijn in Nederland beperkt in aantal, maar hun invloed op de islamitische gemeenschap is disproportioneel groot, onder meer door hun dominante aanwezigheid op het internet. Wanneer grote groepen antidemocratische, intolerante en anti-integratieve elementen binnen het salafisme in de praktijk brengen, zou dit kunnen leiden tot een ondermijning van de democratische rechtsorde.

De afgelopen jaren stelt een deel van de salafistische gemeenschap zich minder rechtlijnig op bij maatschappelijke kwesties zoals deelname aan verkiezingen of de omgang met andersgelovigen. Een nieuwe generatie predikers snijdt vooral thema's aan die gaan over het behoud van de islamitische identiteit binnen de Nederlandse context. Daarmee spreken ze een breder publiek aan en hebben ze een groter bereik. Deze pragmatische tendensen lijken binnen het salafisme aan aanhang te winnen. Daarmee vermindert ook de dreiging voor de democratische rechtsorde die uitgaat van het salafisme als geheel. Een deel van de salafistische gemeenschap blijft echter vasthouden aan een onverdraagzamere en antidemocratischere interpretatie van de geloofsleer. Deze groep heeft wel minder aanhang en is ook minder geïnstitutionaliseerd.

3. Rechts- en links- extremistische dreiging

De rechts-extremistische dreiging, inclusief het rechts-terrorisme, is in de afgelopen jaren diffuser en onvoorspelbaarder geworden. Dat geldt zowel voor Nederland als voor andere westerse landen. Een minderheid van de rechts-extremisten vormt een gewelddadige dreiging. Een ander deel is actief bezig met het normaliseren van hun intolerante gedachtegoed.

Rechts-terrorisme

Gewelddreiging rechts-terrorisme blijft voorstelbaar

Binnen Nederland komt de voornaamste rechts-extremistische gewelddreiging van online aanhangers van accelerationistisch en vergelijkbaar rechts-terroristisch gedachtegoed. Het accelerationisme is gebaseerd op de omvolkingstheorie.¹ Aanhangers willen met terroristisch geweld een rassenoorlog bespoedigen, waarmee het huidige politieke bestel kan worden vervangen door een witte etnostaat. Er zijn waarschijnlijk een paar honderd Nederlandstalige aanhangers van deze ideeën. Dit aantal lijkt in het afgelopen jaar niet te zijn toegenomen, maar er is binnen de beweging wel sprake van verloop. Daarnaast trekken meer ervaren deelnemers aan online netwerken zich met een select groepje bekenden terug in besloten appgroepen.

Het Nederlandse rechts-terroristische milieu blijft een lage organisatiegraad kennen. Het gaat met name om vatbare jongens en mannen van dertien tot eind twintig, die vaak een instabiele thuissituatie kennen en soms kampen met psychosociale of psychopathologische problemen. Deze problematiek kan het aangaan van sociale contacten in de fysieke wereld bemoeilijken, waardoor ze op zoek gaan naar digitale aanspraak. Online delen ze een eigen taalgebruik en iconografie, bijvoorbeeld via *memes* (zie kader *Memes als rechts-extremistisch communicatiemiddel*).

¹ Volgens de omvolkingstheorie veranderen bepaalde groepen, vaak 'de Joden' of 'de linkse elite', op planmatige wijze de bevolkingssamenstelling van Westerse landen, door witte mensen doelbewust te vervangen door mensen met een andere culturele of etnische achtergrond. Deze extreemrechtse complottheorie is ondergedompeld in antisemitisme en wordt verheerlijkt door rechts-extremistische aanslagplegers als Tarrant en Breivik.

Memes als rechts-extremistisch communicatiemiddel

Memes zijn binnen rechts-extremistische groepen op het internet populair, omdat ze vaak als grap verpakte extreemrechtse ideeën online in een kort tijdsbestek op een eenvoudige en subtiële manier kunnen verspreiden onder een breder publiek. Het gevolg van dergelijke memes kan zijn dat de inhoud niet meer als problematisch wordt gezien en genormaliseerd wordt in publieke debatten. Rechts-extremisten en –terroristen delen in hun eigen online communities memes met een meer expliciete extremistische inhoud, zoals hun fascinatie voor geweld en wapens, en hun bewondering voor rechts-terroristische aanslagplegers.

Nieuwe leden die zich bij onlinegroepen aansluiten halen inspiratie uit ontmantelde organisaties als Atomwaffen Division of The Base, losse extremistische of terroristische tekstfragmenten en de daden van eerdere aanslagplegers. Nederlandse aanhangers van het accelerationisme knippen en plakken vaak stukjes gedachtegoed om hun persoonlijke rechts-terroristische ideologie samen te stellen (zie kader *Extremisme onvoorspelbaar door 'knip-en-plakideologieën'*). Sommigen zoeken een passende ideologie bij hun geweldslust. Hun veranderlijke ideologische onderbouwing kan het makkelijker maken om over te stappen van de ene naar de andere onlinegroep, of om van meerdere groepen tegelijkertijd lid te zijn. Omdat uitgewerkte extremistische ideologieën in deze onlinegroepen beperkt aan bod komen, en er vooral oppervlakkige gewelddadige denkbeelden worden gedeeld en aanslagplegers worden geëerd, zijn deze groepen mogelijk toegankelijker voor nieuwe geïnteresseerden.

In Nederland hebben leden uit dit rechts-terroristische onlinemilieu geen terroristische aanslagen gepleegd. Ook wereldwijd blijft het aantal aanslagen uit accelerationistische hoek vooralsnog relatief beperkt, zeker in de afgelopen jaren.

Wel worden in Nederland en andere Europese landen steeds meer geradicaliseerde rechts-extremistische jongeren gearresteerd, meestal vanwege (online) opruiing of het verspreiden van terroristische content. Wanneer er toch aanslagplannen worden onderschept, zijn die vaak nog in een vroeg stadium. Dat er steeds meer arrestaties worden verricht betekent niet zozeer dat er meer rechts-terroristische activiteiten plaatsvinden, maar vooral dat veiligheidsdiensten beter zicht hebben op de al langer bestaande dreiging.

Grote verschillen in rechts-extremistisch geweld in Europa

Ondanks de toegenomen aandacht voor rechts-extremisme is er in Europa sinds 1990 sprake van een afname van geweld uit die hoek, waarbij 2021 zelfs een van de minst gewelddadige jaren was – al dan niet vanwege de coronapandemie. Er bestaan grote verschillen in rechts-extremistisch geweld in afzonderlijke Europese landen. In absolute aantallen vindt het meeste geweld plaats in Duitsland, gevolgd door het Verenigd Koninkrijk, Italië, Griekenland en Spanje. Afgezet tegen het aantal inwoners vindt het meeste geweld plaats in Griekenland en Duitsland, terwijl ook de Scandinavische landen hoog scoren. Nederland kent historisch gezien erg weinig rechts-extremistisch geweld, met slechts enkele bekende geweldsincidenten tussen 2015 en 2022. Verschillen bestaan ook in doelwitkeuzes: waar het geweld in Noord-Europa vooral is gericht tegen etnische en religieuze minderheden, worden in Zuid-Europa juist politieke tegenstanders zoals antifascisten aangevallen.

Nederland kent historisch gezien weinig rechts-extremistisch geweld (zie kader *Grote verschillen in rechts-extremistisch geweld in Europa*), maar de Nederlandse aanhangers lijken door hun online activiteiten in een internationale omgeving los te staan van deze geweldloze traditie. Hierdoor is het risico dat ze overgaan tot geweld groter. Tegelijkertijd kan het ontbreken van georganiseerde rechts-extremistische netwerken, die geweldsdaden zouden kunnen faciliteren, weer een dempende werking hebben op de geweldsdreiging. Ten slotte roept de jeugdige leeftijd van de groep de vraag op in

hoeverre zij op dit moment in staat zijn om een aanslag met enige complexiteit te plannen (zie kader *Rechts-extremistisch geweld in Europa zelden door jongeren*).

Rechts-extremistisch geweld in Europa zelden door jongeren

Het meeste rechts-extremistisch geweld binnen Europa is van andere aard dan de aanslagen waarover accelerationisten online fantaseren. Grootschalige of voorbereide aanslagen als in Bratislava in 2022 blijven uitzonderingen. Volgens het Noorse wetenschappelijke onderzoeksbureau C-Rex waren bij de 26 extreemrechtse aanslagen in West-Europa met dodelijke afloop tussen 2015 en 2022 slechts vijf daders jonger dan 25 jaar betrokken, van wie er één minderjarig was. Maar liefst twaalf daders waren boven de veertig. Terwijl met name jongeren online terroristische content verspreiden, zijn de daadwerkelijke aanslagplegers in Europa vaak een stuk ouder.

Op vrijdag 23 december 2022 schoot een Franse man van 69 drie Koerden dood in Parijs. Daarnaast raakten drie personen zwaargewond. Hij verklaarde een 'pathologische haat' te hebben jegens buitenlanders en koesterde specifieke wrok tegen de Koerdische gemeenschap. In 2021 verwondde dezelfde man met een sabel ook al enkele mensen bij een vluchtelingenkamp. In afwachting van zijn proces verblijft hij in een psychiatrische instelling. De Franse autoriteiten behandelen de zaak als een haatmisdrijf en niet als terrorisme.

De aanval vertoont overeenkomsten met een aanslag op een migrantencentrum in het Engelse Dover, op 30 oktober 2022. Twee mensen raakten licht gewond nadat een 66-jarige Brit meerdere brandbommen gooide. De man pleegde kort daarna zelfmoord. Ook bij deze aanslag was er waarschijnlijk sprake van psychische of psychosociale problemen. Hoewel deze aanslag aanvankelijk ook niet werd beschouwd als terrorisme, veranderde dat nadat rechts-extremistische berichten van de dader werden aangetroffen op sociale media. Beide aanslagen lijken voort te komen uit een koppeling van diepgewortelde haat tegen buitenlanders of moslims met persoonlijke rancune en tegenslag, negatieve ervaringen met de overheid en soms enkele ideologische componenten.

Het blijft evenwel zorgelijk dat het rechts-terroristische onlinemilieu ook in Nederland aanhangers kent. De aanhangers van dit gedachtegoed, zowel in Nederland als daarbuiten, kunnen zich jarenlang onderdompelen in rabiate content, totdat een los incident hen aanzet tot concreet geweld. Door de internationale ideologische verwevenheid en het online karakter kunnen aanslagen in het ene land potentiële aanslagplegers aan de andere kant van de wereld inspireren tot het plegen van een vergelijkbare daad. De aanslagpleger op een lhbt-bar in Bratislava begin oktober 2022 raakte in eerste instantie geïnspireerd door de aanslag in Christchurch in 2019 en werd door een rechts-terroristische aanslag in het Amerikaanse Buffalo in mei 2022 aangezet om zelf actie te ondernemen. Kopieergedrag wordt binnen het rechts-terroristische onlinemilieu actief gestimuleerd. Dit hoeft niet op korte termijn plaats te vinden: onderzoek toont aan dat rechts-terroristische *copycats* ruim de tijd kunnen nemen om hun aanslagen te plannen. De daadwerkelijke ideologische, praktische en psychosociale voorbereiding op een aanslag kan lang duren.

Rechts-extremisme

Het rechts-extremistische landschap in Nederland

De alt-rightbeweging vormt samen met de accelerationisten de zogeheten 'nieuwe generatie' rechts-extremisten. Aanhangers van deze generatie dragen in tegenstelling tot klassieke rechts-extremisten als neonazi's geen zichtbare rechts-extremistische symbolen, kleding of kapsels. Daardoor zijn zij in het openbare leven veel minder direct als zodanig herkenbaar. De alt-rightbeweging in Nederland bestond voorheen vaak uit relatief jonge hoogopgeleide mannen. Door onder andere de normalisering van het gedachtegoed en het naar de achtergrond verdwijnen van groeperingen als Erkenbrand is deze samenstelling veranderd naar een meer diverse groep qua leeftijd en opleidingsniveau.

De nieuwe generatie rechts-extremisten streeft, zoals in de vorige paragraaf gesteld, een witte etnostaat na en vreest de

'omvolking' van Nederland (en andere Westerse landen). Vaak leggen ze de schuld van de veranderende bevolkingssamenstelling bij de overheid en haar instituties die doelbewust en met een kwaadaardig motief migratie zouden bevorderen. Daarnaast houden ze ook feministen en de lhbt-gemeenschap verantwoordelijk, omdat zij de voortplanting van het witte ras zouden belemmeren. Alt-rightaanhangers zien het gebruik van geweld om op korte termijn een rassenoorlog te ontketen op dit moment als contraproductief voor de groei van de beweging. De alt-rightbeweging probeert vooral de publieke opinie en de heersende opvattingen in een land te beïnvloeden, al dan niet door deelname aan het democratisch bestel. Door steeds de rand van het toelaatbare op te zoeken en te shockeren zorgen ze ervoor dat extremistisch gedachtegoed steeds verder normaliseert. De grens tussen het accelerationisme en de alt-rightbeweging is met name online vrij diffuus. Binnen de alt-rightbeweging geldt de notie dat geweld ter zelfverdediging mogelijk niet te voorkomen is.

Door culturele en ideologische verschillen, maar ook door onderlinge sociale conflicten, blijft het rechts-extremistische landschap in Nederland gefragmenteerd. Het lukt groepen wel vaker om samen op te trekken, met de omvolkingstheorie als verbindende factor.

Normalisering van rechts-extremistisch gedachtegoed

Het afgelopen halfjaar is het steeds gangbaarder geworden om rechts-extremistisch gedachtegoed uit te dragen. Het openlijk en (vrijwel) kritiekloos bespreken van xenofobie en deels racistisch gedachtegoed is zichtbaar op sociale media, maar ook in het politieke discours, het publieke omroepbestel en het dagelijkse leven.

De geprojecteerde teksten op de Erasmusbrug tijdens de jaarwisseling zijn illustratief voor het streven om de rechts-extremistische beweging te normaliseren (zie kader *Extremistische laserprojecties in Nederland*). Door de vermenging van activistische en rechts-extremistische uitingen wordt rechts-extremistisch gedachtegoed toegankelijker gemaakt voor een breed publiek. Uit tactische overwegingen

benoemen rechts-extremisten niet enkel de eigen 'etnische superioriteit', maar benadrukken ze vooral dat de Nederlandse 'culturele identiteit' bedreigd wordt door de komst van migranten. Men wijst daarbij bijvoorbeeld op het verdwijnen van 'tradities' zoals het uiterlijk van Zwarte Piet. Door in te spelen op de zorgen van een groter deel van de bevolking over het verlies van tradities, cultuur en identiteit, proberen rechts-extremisten grotere groepen gevoelig te maken voor de omvolkingstheorie.

Extremistische laserprojecties in Nederland

In Nederland vinden er sinds december 2022 laserprojecties plaats met racistische en antisemitische teksten. Deze rechts-extremistische laseracties dienen om propaganda te verspreiden, nieuwe leden aan te trekken en het gedachtegoed verder te normaliseren.

Zo werden in Venlo eind december teksten geprojecteerd op een UWV-gebouw en een winkel. Met oud en nieuw verschenen vervolgens teksten op de Erasmusbrug in Rotterdam tijdens het aftelmoment dat live op tv te zien was. De rechts-extremistische groepering die deze actie heeft opgeëist, lijkt hiermee het startschot te hebben gegeven voor deze nieuwe modus operandi in Nederland, ook wel projection bombing genoemd. Met relatief eenvoudige en goedkope middelen zorgt men voor een groot bereik, zeker wanneer het media-aandacht genereert. Zowel rechtse als linkse actievoerders in het buitenland, met name in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk, maken al langer gebruik van dit soort projecties. Vooral een groepje neonazi's in de VS lijkt ter inspiratie te dienen voor de projecties in Nederland. Sinds de jaarwisseling vonden er in Nederland laserprojecties plaats op het stadskantoor in Alkmaar (18 januari), het Anne Frank Huis in Amsterdam (6 februari), de Hemweg-centrale en een hotel in Amsterdam (rond 14 februari) en het gemeentekantoor in Eindhoven (tijdens carnaval op 20 februari).

Een deel van de projecties is opgeëist door een klein maar radicaal netwerk van nazi-sympathisanten dat nauwe banden onderhoudt met andere extreemrechtse en rechts-extremistische groeperingen. Vanuit deze groep gaat geen geweldsdreiging uit, maar sommige groepsleden nemen wel deel aan Telegramgroepen waar wordt gespeculeerd over het plegen van rechts-extremistische aanslagen. Er zijn meerdere verdachten aangehouden op verdenking van betrokkenheid bij de projecties.

Het succes van acties van rechts-extremistische groeperingen wordt in grote mate bepaald door de aandacht die de acties

opleveren. Voor deze groeperingen geldt dan ook dat elke vorm van publiciteit goede publiciteit is. Maar vergaande provocatie kan doelstellingen ook schaden. Dit is het geval wanneer rechts-extremistische teksten te uitgesproken antisemitisch of racistisch zijn, of bijvoorbeeld wanneer gekozen wordt voor locaties die zeer gevoelig liggen, zoals het Anne Frank Huis.

Vorbereitung op een gewelddadige confrontatie

De alt-rightbeweging tornt aan de grondrechten van groepen in de samenleving en ondermijnt zo de democratische rechtsorde. Waar aanhangers over het algemeen proberen hun extremere en gewelddadige ideeën te verhullen voor het bredere publiek, worden dergelijke uitingen wel in steeds grotere online groepen gedeeld. Ze bestempelen geweld daar als gerechtvaardigd onder het mom van 'zelfverdediging' of 'noodzakelijk kwaad'.

Aanhangers van de alt-rightbeweging bereiden zich op verschillende manieren voor op een in hun ogen onvermijdelijke gewelddadige confrontatie met hun tegenstanders. Soms lijkt dit onschuldig. Zo beoefent men in deze kringen al dan niet gezamenlijk fysieke trainingen om het lichaam te zuiveren en fit te houden, maar ook om gevechtvaardigheden op te doen. Problematischer wordt het wanneer men wapens probeert te verkrijgen. In DTN 56 is de interesse van rechts-extremisten in 3D-geprinte wapens reeds genoemd. Bij aanhoudingen in februari 2023 (zie kader *Extremistische laserprojecties in Nederland*) werden bij twee verdachten onder meer een kruisboog en 3D-geprinte kruisboogonderdelen in beslag genomen. Ook houden rechts-extremisten interesse in lidmaatschap van schietverenigingen. Het is bovendien zorgwekkend dat sommigen van hen een baan ambiëren bij Defensie.

De MIVD ziet sinds 2020 toegenomen interesse bij rechts-extremisten om voor de krijgsmacht te werken. Rechts-extremisme zou een bedreiging kunnen vormen voor de inzetbaarheid van de krijgsmacht en voor de democratische rechtsorde.

Links-extremisme

Links-extremisme blijft beperkt en activistisch

Het linkse activistische milieu blijft in Nederland van zeer beperkte omvang, maar in de afgelopen jaren is de belangstelling voor anarchistische en marxistische ideeën wel gegroeid. Links-extremistische groepen uiten zich doorgaans op activistische wijze en spreken zich uit tegen bijvoorbeeld racisme, manifestaties van (vermeende) extreemrechtse personen en groepen, klimaatverandering, de woningnood of inflatie. Soms sluiten links-extremisten aan bij internationale campagnes tegen het migratiebeleid. Dit kan gepaard gaan met opruiing of bekladdingen. Het valt niet uit te sluiten dat sommige anarchisten zich in de toekomst via hardere acties gaan afzetten tegen politici, de staat of het kapitalistisch systeem, al dan niet aansluitend op vreedzame demonstraties.

4. Anti-institutioneel extremisme

Anti-institutioneel extremisten blijven vanuit complottheorieën uiting geven aan hun wantrouwen tegenover verschillende instituties, waaronder de overheid. Soevereinen maken onderdeel uit van het bredere anti-institutionele milieu. Zij ontkennen op basis van complottheorieën de juridische en democratische legitimiteit van de overheid. Het anti-institutioneel extremisme vormt vooral een bedreiging voor de democratische rechtsorde. Daarnaast is er mogelijk sprake van een geweldsdreiging.

Complotdenken

Complotdenken over 'kwaadaardige elite' wint aan populariteit

De coronapandemie bleek de afgelopen jaren in Nederland een katalysator voor complotdenken en gaf een impuls aan negatieve en zelfs vijandige sentimenten gericht tegen de overheid, het rechtssysteem, de media, de wetenschap en andere instituties. De complottheorieën die destijds werden aangedragen kennen een brede scope, waarin het virus en de pandemie gemakkelijk geïntegreerd konden worden. Inmiddels zijn de coronamaatregelen afgebouwd en speelt het virus geen aanzienlijke rol meer in het dagelijks leven. Anti-institutioneel extremisten blijven echter vasthouden aan deze complottheorieën, vermengd met allerlei oude en nieuwe thema's. Nu 'de motor van het complotdenken' eenmaal is aangezwengeld, blijkt het thema corona niet langer nodig te zijn om deze draaiende te houden.

Bij anti-institutioneel extremisme kan onderscheid gemaakt worden tussen enerzijds aanjagers en andere fanatici, en anderzijds een grote groep volgers die in complottheorieën een copingstrategie of uitlatklep heeft gevonden voor onvrede en onzekerheid. Ook anti-institutioneel extremisten kunnen terechte grieven hebben en complotdenken hoeft op zich niet problematisch te zijn. Het kan mensen die een gebrek aan controle ervaren houvast bieden in een complexe wereld. Verreweg de meesten die in complotten geloven zijn bovendien niet als extremistisch te bestempelen. De complottheorieën die onder anti-institutioneel extremisten nu de grootste aanhang hebben verwijzen echter naar een

kwaadaardige elite, waarmee men in een staat van 'oorlog' zou verkeren en die er op uit zou zijn om de bevolking doelbewust te onderdrukken of zelfs uit te moorden. Er zouden verschillende crises geënceneerd worden om onderdrukkend beleid en maatregelen te kunnen legitimeren. Men spreekt in dat kader wel van het 'kwaadaardige-elite-narratief'. Bekende voorbeelden zijn de complottheorie rondom 'the Great Reset' van het World Economic Forum (WEF), dat volgens complotdenkers gebruikt wordt om een totalitaire wereldorde te bewerkstelligen, en de QAnon complottheorie, waarin een kwaadaardige internationale elite, '*the deep state*', tegen de belangen van mensen in zou werken en zich daarnaast onder meer schuldig zou maken aan kinderhandel en pedoseksualiteit.

Deze complottheorieën schetsen een vijandbeeld dat zo vaag wordt omschreven ('de elite') dat iedereen die gewantrouwd wordt, eronder kan worden geschaard. Daarbij gaat het niet alleen om overheidsfunctionarissen, maar bijvoorbeeld ook om rechters, wetenschappers en journalisten. Bovendien hebben de complottheorieën vaak een antisemitische component, hoewel aanhangers zich daar lang niet altijd bewust van zijn. Daarnaast wordt de oorlog in Oekraïne vaak in de complottheorieën betrokken. Er heerst onder anti-institutioneel extremisten overwegend een pro-Russisch sentiment, waarbij Poetin als 'verlosser' wordt gezien in de strijd tegen de kwaadaardige elite. De complottheorieën zijn ten slotte zo algemeen en alomvattend dat er telkens weer nieuwe thema's en gebeurtenissen ingepast kunnen worden. Dit maakt deze theorieën zeer duurzaam en naar verwachting zullen zij dan ook niet snel verdwijnen.

Die alomvattendheid maakt ook dat de aanhang zeer divers is. Vanuit het hele spectrum aan ideologische stromingen kan men de voor zichzelf relevante thema's en ideeën in de complottheorieën betrekken en eigen grieven daaraan ophangen. Er is geen sprake van één uniforme groep, maar van een heel scala aan groeperingen en bewegingen die elkaar deels overlappen, met daarbinnen weer diversiteit tussen individuen die elk vanuit hun eigen invalshoek uiting geven

aan hun afkeer van de overheid en andere instituties. (zie kader *Extremisme onvoorspelbaar door 'knip-en-plakideologieën'*). Over en weer proberen verschillende groeperingen aansluiting te vinden bij elkaar. Ten tijde van de coronademonstraties probeerden rechts-extremisten bijvoorbeeld al aansluiting te vinden bij protesten van groepen met andere ideologische achtergronden.

Extremisme onvoorspelbaar door 'knip-en-plakideologieën'

Bij anti-institutioneel extremisten, maar ook bij rechts-extremisten, maken afgebakende ideologieën steeds meer plaats voor individuele knip-en-plakideologieën. Hiervan is sprake wanneer personen losse fragmenten van verschillende extremistische ideologieën samenvoegen tot een eigen persoonlijke overtuiging. Deze flarden gedachtegoed kunnen elkaar aanvullen, maar kunnen soms ook juist met elkaar in tegenspraak lijken. Aanhangers van complottheorieën over een kwaadaardige elite kunnen bijvoorbeeld elementen van rechts-extremisme, incelcultuur, spiritualisme, of christelijk en cultureel traditionalisme in hun ideologie vermengen.

De wereldwijde verbondenheid via sociale media en andere online-platformen draagt in belangrijke mate bij aan de vorming van deze knip-en-plakideologieën: vatbare personen vinden in een vrijwel ongelimiteerd aanbod van extremistisch gedachtegoed altijd wel iets dat bij hen past. Zij vormen hun eigen extremistische profiel door uit het ideologisch aanbod juist die elementen te plukken, die de eigen onvrede rechtvaardigen. Ongeacht hun persoonlijke knip-en-plakideologieën delen anti-institutioneel extremisten wel een aantal vaste elementen, zoals het geloof in complottheorieën en een afkeer van de gevestigde orde.

Onduidelijke, veranderende en gemengde denkbeelden gaan vaak samen met persoonlijke grieven, zeer negatieve ervaringen met de overheid en psychische problemen. Dergelijke factoren kunnen sommige personen vatbaarder maken voor extremistisch gedachtegoed. De vermenging van vlagen ideologie met rancune of persoonlijke problematiek maakt het lastiger om extremisme als dusdanig te herkennen, en maakt de dreiging onvoorspelbaarder.

Er zijn aanwijzingen dat 'de motor van het complotdenken' het afgelopen jaar in een hogere versnelling is gaan draaien. Ondanks dat de coronamaatregelen in het eerste kwartaal werden opgeheven, was in 2022 een grote stijging te zien in het aantal aanhangers van het kwaadaardige-elite-narratief. Er

wordt geschat dat ten minste meer dan honderdduizend personen in Nederland in meer of mindere mate in het kwaadaardige-elite-narratief geloven. Met die omvang vormen anti-institutioneel extremisten in Nederland de grootste groep mensen met extremistische denkbeelden. De aanhang van het narratief heeft bovendien groeipotentieel, onder meer doordat het via online én offline *influencers* een groot bereik heeft. Er zijn ook publieke figuren en politici, waaronder Tweede Kamerleden, die het narratief verspreiden en vanwege hun prominente publieke positie bijdragen aan de verdere normalisering ervan. Recent representatief onderzoek onder de Nederlandse bevolking laat zien dat meer dan 20% het eens is met de stelling dat een kleine geheime groep mensen alle belangrijke beslissingen neemt in de wereldpolitiek. Zij zijn daarmee weliswaar nog lang geen anti-institutioneel extremisten, maar deze resultaten laten wel een potentiële voedingsbodem zien voor het kwaadaardige-elite-narratief.

Daarnaast neemt het vertrouwen in de overheid af door ontevredenheid over beleid. Ontwikkelingen zoals de toeslagenaffaire, de afhandeling van aardbevingsschade in Groningen, het woningtekort en de opvang en integratie van asielzoekers kunnen de voedingsbodem voor anti-institutionele sentimenten en het kwaadaardige-elite-narratief vergroten.

Ondermijning democratische rechtsorde en mogelijke geweldsdreiging

De dreiging die van anti-institutioneel extremisme uitgaat is tweeledig. Enerzijds kan anti-institutioneel extremisme op een enigszins verdeckte sluimerende wijze vooral een bedreiging vormen voor de democratische rechtsorde. Complottheorieën met een kwaadaardige-elite-narratief doen op basis van feitelijk onjuiste informatie afbreuk aan het vertrouwen in- en de legitimiteit van de overheid en andere instituties die essentieel zijn voor het functioneren van de democratische rechtsorde. Daarnaast kunnen zij onder meer bijdragen aan het versterken van vijandbeelden en verregaande polarisatie tussen verschillende bevolkingsgroepen.

Ook de veelvuldige bedreigingen en intimidaties door anti-institutioneel extremisten kunnen de democratische rechtsorde ondermijnen. Parallel aan de grote stijging van het aantal aanhangers van het kwaadaardige-elite-narratief werd in 2022 een recordaantal meldingen gedaan van bedreigde politici. Er kwamen meer dan duizend meldingen binnen, bijna een verdubbeling ten opzichte van voorgaande jaren. De ernst van de bedreigingen is bovendien toegenomen. Niet alle meldingen van bedreigingen zijn toe te schrijven aan anti-institutioneel extremisten, maar zij hebben wel een bijdrage geleverd aan de enorme toename. Het gevolg is dat een deel van de bedreigde politici inmiddels aangeeft dat zij hun mening of standpunten soms voor zich houden uit angst voor bedreigingen. Wanneer politici binnen een sfeer van bedreiging en intimidatie niet langer open en vrij kunnen deelnemen aan het politieke debat is dat een directe aantasting van de democratische rechtsorde. Naast politici kunnen onder meer wetenschappers, rechters, journalisten en zorgmedewerkers in hun werk belemmerd worden door bedreiging en intimidatie.

Anderzijds is er mogelijk sprake van een geweldsbedreiging. Aanhangers van het kwaadaardige-elite-narratief dragen gezamenlijk bij aan een klimaat waarin individuen geïnspireerd en gemotiveerd kunnen raken om geweld te gebruiken. De afgelopen jaren hebben anti-institutioneel extremisten zich onder meer schuldig gemaakt aan opruiing, bedreiging en geweld. Het aantal personen dat overging tot fysieke intimiderende acties is beperkt gebleven tot rond de honderd, maar deze groep ging wel veelvuldig de fout in. Eind 2022 en begin 2023 werden nog enkele personen veroordeeld voor misdrijven die te relateren zijn aan anti-institutioneel extremisme, onder meer voor bedreiging en opruiing tot een terroristisch misdrijf. Hoewel er zich al enige tijd geen geweldsincidenten hebben voorgedaan, blijven extremistische en zelfs terroristische handelingen door geradicaliseerde eenlingen of beperkte samenwerkingsverbanden van enkele individuen wel voorstelbaar.

De soevereinenbeweging

Soevereinen ontkennen legitimiteit van de overheid

De soevereinenbeweging maakt deel uit van het bredere anti-institutionele milieu. Het fenomeen ontstond decennia geleden al in de Verenigde Staten met de 'sovereign citizens' en waaide over naar verschillende Europese landen, waar het een invulling kreeg die paste bij de eigen nationale context. In Duitsland is bijvoorbeeld de 'Reichsbürger-beweging' actief, die eind 2022 internationaal veel media-aandacht kreeg vanwege voorbereidingen op een staatsgreep (zie kader *De soevereinenbeweging in het Westen*).

Voor de coronapandemie bestond ook in Nederland al een soevereinenbeweging. De afgelopen drie jaar is deze echter aanzienlijk gegroeid, onder meer uit ongenoegen over het coronabeleid. De beweging bestaat vermoedelijk uit enkele duizenden personen. Aanhangers ontkennen op basis van complottheorieën de juridische- en democratische legitimiteit van de overheid en verklaren zichzelf onafhankelijk van de Nederlandse staat, ofwel soeverein. De beweging is geen homogene groep. Personen met uiteenlopende standpunten en ideologische achtergronden voelen zich aangetrokken tot het soevereinen gedachtegoed.

Net als bij anti-institutioneel extremisme in het algemeen, kan van de soevereinenbeweging een dreiging uitgaan voor de democratische rechtsorde. Dat is echter pas aan de orde wanneer grote aantallen mensen de legitimiteit van de overheid niet langer erkennen en wet- en regelgeving naast zich neerleggen.

Van verreweg het grootste deel van de beweging gaat vrijwel geen geweldsdreiging uit. Dit deel keert zich af van de overheid, gaat zijn eigen weg en probeert zoveel mogelijk zelfvoorzienend te leven. Een deel van hen blijft wet- en regelgeving respecteren, heeft geen bezwaar tegen het voortbestaan van democratische instituties en is daardoor niet te bestempelen als extremistisch. Een ander deel voelt zich niet langer gebonden aan de wet en zegt bijvoorbeeld

verplichte verzekeringen op, houdt hun kinderen weg uit het onderwijs en weigert om nog langer belastingen, huur of boetes te betalen. Als gevolg daarvan kunnen zij in een negatieve spiraal terechtkomen waardoor men de aansluiting met de maatschappij en de rechtsstaat verliest. Het kan bovendien leiden tot conflicten met de overheid. Wanneer de door hen niet erkende autoriteiten daarbij repressief optreden, bijvoorbeeld vanwege wetsovertredingen of betaalachterstanden, is het voorstelbaar dat een enkeling wel naar geweld grijpt.

Vanuit het buitenland is bekend dat sommige soevereinen zich actief voorbereiden op een door hen verwachte confrontatie met de overheid, bijvoorbeeld door het volgen van (gevechts)trainingen en het verzamelen van (vuur)wapens. Zij zoeken dit treffen evenwel niet zelf actief op.

Ten slotte zoekt een beperkte groep soevereinen wel actief die confrontatie op. Een voorbeeld daarvan is de zogenaamde 'Common Law beweging', een ideologische variant binnen de soevereinenbeweging. Het volk heeft in hun ogen het recht om zich te bewapenen en te verdedigen. Zij roepen op tot het arresteren van 'vijanden van het vrije Nederlandse volk' en bepleiten hun berechting voor tribunalen. Indien nodig mag bij de arrestaties wat hen betreft dodelijk geweld gebruikt worden. Aan oproepen tot dergelijke offensieve acties wordt tot dusver weinig gehoor gegeven.

De soevereinenbeweging in het Westen

De soevereinenbeweging ontstond in de jaren zeventig in de Verenigde Staten, waarna het fenomeen overwaaide naar landen als Duitsland, Canada, Frankrijk, België en dus ook Nederland. In ieder land past de beweging zich aan aan de lokale geschiedenis en context. Zo is er in de VS een vermenging met het 'militia' gedachtegoed, maar in Duitsland een focus op een terugkeer naar het Duitse keizerrijk. In Duitsland staat de beweging bekend als de Reichsbürger en heeft tienduizenden volgers. Afgelopen jaren kwamen zij meermaals in het nieuws vanwege aanhoudingen. In april 2022 zijn vijf personen aangehouden voor het beramen van een plan om een minister te ontvoeren en het stroomnet uit te schakelen doormiddel van een aanslag. En in december 2022 werden 25 Reichsbürger aangehouden voor het voorbereiden van een staatsgreep. Soms zijn soevereinen ook betrokken bij daadwerkelijk geweld. Zo werd in België afgelopen najaar een 36-jarige man doodgeschoten toen hij zich met geweld verzette tijdens een huiszoeking. In de VS zijn tijdens verschillende verkeerscontroles politieagenten doodgeschoten. Dergelijke incidenten onderschrijven dat het gedachtegoed kan dienen als inspiratie voor zowel offensief als (gepercipieerd) defensief geweld. In Nederland hebben zich tot dusver geen gewelddadige incidenten voorgedaan.

Over het Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland

Nederland werkt met een systeem van dreigingsniveaus die aangeven hoe groot de kans is op een terroristische aanslag. De NCTV publiceert hiertoe twee- tot driemaal per jaar het Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland (DTN), een globale analyse van de nationale en internationale terroristische dreiging tegen Nederland. Hierbij wordt ook gekeken naar mogelijke voorfases van terrorisme (zoals extremisme of radicalisering) of factoren die een voedingsbodem kunnen vormen voor terrorisme, zoals negatieve vormen van polarisatie. Het DTN is gebaseerd op informatie van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten en van de politie, openbronneninformatie, informatie van buitenlandse partners en analyses van ambassadepersoneel. Bij de totstandkoming van dit DTN is door de NCTV geen gebruik gemaakt van internetmonitoring.

Uitgave

Nationaal Coördinator
Terrorismebestrijding en Veiligheid

Postbus 20301, 2500 EH Den Haag
Turfmarkt 147, 2511 DP Den Haag
070 751 5050

www.nctv.nl
info@nctv.minjenv.nl
[@nctv_nl](https://twitter.com/nctv_nl)

Mei 2023